

A Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör rendezvényei
Megemlékezések Gönczy Pálról

Hajdúszoboszló

2020.

Kádár István

Újévi köszöntő

Hatalmas Istenünk
Ismét dobban szívünk
Mikor egy új évnek
Küszöbére lépünk
A szánkat felnyitjuk
Te hozzád fordulunk
Örömteljes boldog
Jövendőt kívánunk

Ha eljön a tavasz
Ébredő világa
Küld el áldásodat
Zöldülő rónánkra
Minden szem magocska
Új életre keljék
Ne hulljon hiába
A sok-sok verejték

És ha beköszönt majd
Forró nyári napunk
Ringó búzakalászt
Böven arathassunk
Jusson kenyér bőven
Minden jó magyarnak
Élvezze gyümölcsét
A paraszt munkának

És ha jön az ősznek
Sárguló világa
Sok jó mustot töltsünk
A boros hordókba

Hordónkkal történjen
Bámulatos csoda
Belőle a jó bor
Ki ne kopjon soha

A zord télnek ha jön
Dühöngő haragja
Védelmünkre legyen
Meleg szoba, suba
A disznótorok is
Télbe jók, nem nyárba
Adjon a jó isten
Nagy hízóhozója

Isten parancsára
Minden kis madárka
Életét párjával
Vidáman folytatja
Leányok, legények
Azért imádkoznak
Mert ők is eképpen
Kívánják sorsukat

Adj minden legénynek
Fűrge, szép menyecskét
Minden leánykának
Bátor, derék férjet
Minden házikóban
Békesség, egészség
Ne a kárhuzatos
Viszály uralkodjék.

Kelt: 1947. XII. 24.

*19 évesen 1945-ben,
a háború után*

Kádár István olvasókörünk tagja. Gyakran olvas fel verseiből rendezvényeinken. István bácsi 2020. január 18-án tölti be életének 94. évét. Isten éltesse sokáig!

1 Köszöntő és hívogató

Békés, boldog újesztendőt kívánok! Éljen és gyarapodjon szeretett városunk Hajdúszoboszló, és annak minden polgára! Vegyük észre a szépet, a jót, az értékeset, és becsüljük meg azt! Olvasó körünk alapvető célja egy, a hajdúszoboszlói hagyományokon alapuló, lokálpatrióta kulturális közösség kialakítása és működtetése. Az olvasó kör szervezete jó keretet biztosít ehhez. Hajdúszoboszlón a polgárosodás korszakában virágzó olvasó kör mozgalom működött, mint a közművelődést támogató civil szerveződés. Napjainkban is szükség van olyan közösségre, amely számba veszi a város értékeit, és azokat előadásokon, rendezvényeken élővé varázsolja.

A pedagógus naphoz kapcsolódóan a Hajdúszoboszlói Református Egyházközséggel együttműködésben Gönczy Emléknapot tartunk, a Főnix versmondó körrel közösen Wass Albert felolvasó maratont szervezünk. Előadókat hívunk közérdeklődésre számot tartó témákban. Író-olvasó találkozókat szervezünk. Rendezvényeinkre diákokat hívunk versmondásra, felolvasásra. Ezáltal mi is gazdagabbak leszünk, és biztosak vagyunk afelől, hogy bennük is erősödik a szülőföld iránti szeretet. Egyes témákhoz kapcsolódóan kiállítást is szervezünk. Fontosnak tartjuk a helytörténeti vonatkozású kutatásokat, ilyen volt például Hajdúszoboszló körzetében az egykori tanyai iskolák történetének megismerése. Tagjai vagyunk az Olvasó körök Szövetségének, részt veszünk olvasó kör találkozókon, ezeken szakmai tapasztalatokat szerzünk, és bepillantást nyerünk a házigazda olvasó kör városának kulturális életébe. Jelen vagyunk az Interneten, weblapot és Facebook csoportot is működtetünk. A <http://szoboszloolvasokor.hu/> weboldal részletes képet ad működésünkről, és érdekes dokumentumokat tartalmaz helytörténeti témákban.

Szeretettel várjuk rendezvényeinkre az érdeklődőket, régi és jövőbeli tagjainkat a 2020. esztendőben is!

Hajdúszoboszló 2020. január 1.

Dr. Kovács Béláné
az olvasó kör elnöke

2 Megemlékezések Gönczy Pálról

Városunk neves alakjának Gönczy Pálnak a 2017-es esztendő születése 200., halála 125. évfordulója volt. A tudós pedagógus és művelődéspolitikus Szoboszlón kezdte tanulmányait. Tehetségére már itt felfigyeltek tanítói, s tanári pályájának 50. évfordulóján maga is azt vallotta, hogy a meghatározó élmény munkásságában a szülőváros szellemisége volt. „...innen indult és fejtett ki bennem annak tudása, hogy a szabadság a nemzet kellő művelődése nélkül ingatag alapon áll, ennél fogva ez volt a kútfeje is azon szerény törekvéseknek is, amely engemet egész hosszú pályámon lelkesített és lelkesít ma is, hogy azok közzé sorakozzék kik a magyar nemzet közművelődésén munkálkodnak.”- írta a városi küldöttséghez intézett levelében, amely köszöntötte őt az 50. évfordulón.

A Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör a 2017. évet Gönczy Pál emlékévvé nyilvánította, emléklapot szerkesztett, megemlékezéseket szervezett és felújította síremlékét a budapesti Fiumei Úti Nemzeti Sírkertben.

2.1 Életrajzi adatok

Gönczy Pál, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Főrendiház - az akkori Országgyűlés Felsőházának - tagja, elismert tudós és sikeres politikus volt. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium főtanácsosaként, majd államtitkáráként nevéhez fűződik az 1868-as népiskolai törvény bevezetésének megszervezése.

Gönczy Pál apja Gönczy János városi tanácsstag, gazdálkodó. Anyja Sárosi Judit. A család az 1600-as években költözött Szoboszlóra, nemességet öse, Sebesi Gönczy János 1653-ban III. Ferdinánd királytól kapott. A Sebesi előnevet Gönczy Pál nem használta, de álnévként egy tanulmány elkészítése során alkalmazta. A Gönczy család több tagja fontos szerepet játszott a város életében, volt közöttük városi főhadnagy, tanító és kántor is.

Keresztelési bejegyzése a hajdúszoboszlói református anyakönyvből

Gönczy Pál 1817. december 26-án született, elemi és algimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, Szabó István, Haranghy Bálint tanító és Lukács István református lelkész volt rá nagy hatással. 1834-től a Debreceni Református Kollégium diákja lett, ahol filozófiát és jogot tanult. Itt Arany János osztálytársa volt, akivel életre szóló barátságot kötött. Arany már diákkorában vendégeskedett a Gönczy családnál.

Gönczy Pál a reformkor lelkes híve, a pedagógia területén is újdonságok meghonosításán dolgozott. Tanulmányai befejezése után 21 évesen tanító lett a Bihar megyei Köbölkúton, majd házitanító előbb Köbölkúton, azután Gálospetriben. Nevelősködése során kertészeti, gazdálkodási tapasztalatokat is szerzett, és egész életében szívesen foglalkozott a gazdálkodás elméleti és gyakorlati kérdéseivel. 1844-ben svájci tanulmányútra ment. Megismerte Pestalozzi pedagógiai elveit, és annak gyakorlati megvalósítását. Svájcból hazatérve 1845-ben feleségül vette Végh Jozefát, Végh József református lelkész lányát, akit Gálospetriben ismert meg, és akivel élete végéig boldog házasságban élt. Négy gyermeket neveltek fel. 1845-ben Karap Sándor és Diószegi Sámuel megalapították a Zeleméri Árvanevelő és Gyámintézetet, Magyarország első árvaházát, ahol 12-22 éves fiúkat neveltek. Az intézmény vezetésével Gönczy Pált bízták meg, aki svájci mintára szervezte meg azt. Programjában fontos szerepe volt a földművelésnek, 20 holdas gyakorló területet műveltek, tanították a szabó, cipész, asztalos mesterségeket, és foglalkoztak selyemhernyó tenyésztéssel is. A zeleméri intézet csak négy évig működött, mert 1849-ben a cári csapatok feldúlták, s a növendékek szétszéledtek. Az 1848-as forradalom és szabadságharcban Gönczy Pál nemzetőrtisztként vett részt, a szabadságharc leverése után egy évig visszavonultan élt.

Gönczy Pál emléktáblája a Lónyay Utcái Református Gimnáziumban

1850-ben feleségével Pestre költöztek, és 1850-52 között Szőnyi Pál nevelőintézetében tanított. 1852-ben Gönczy Pál önálló magániskolát alapított, és aktívan bekapcsolódott a tudományos és közéletbe, sorra jelentek meg pedagógiai témájú írásai: 1853-ban megindította és szerkesztette az Ifjúság lapja nevű folyóiratot, amelyben a természet szeretetére, a természethez való visszatérésre buzdított. Gönczy Pál hithű református volt, a Budapest-Kálvin téri gyülekezet presbitere. 1857-ben a Református Egyház országos tanügyi bizottságának tagjává választották. Magániskoláját 1859-ben átadta a Református Egyháznak és Török Pállal, az egyház akkori főgondnokával létrehozták a Református Gimnáziumot, a mai Lónyay Utcái Református Gimnázium és Kollégium elődjét. Gönczy Pál a gimnázium igazgatója volt 1867-ig. Igazgatósága alatt az iskolában tanított Csengery Antal, Brassai Sámuel, Gyulai Pál, Török Pál.

1867-ben Eötvös József a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztálytanácsosává nevezte ki Gönczy Pált, és rábízta az 1868. évi népiskolai törvény bevezetését. Gönczy Pál 1867-től 1889-ig dolgozott a minisztériumban, és címzetes államtitkárként vonult nyugdíjba. Gönczy Pál alapító tagja volt a Magyar Földrajzi Társaságnak, földgömb és térképszerkesztő. Az iskolákban az általa magyar elnevezésekkel készített földgömböket használták. Pedagógiai munkásságában az elmélet és a gyakorlat kapcsolatát mindig fontosnak tartotta, az iskolák számára előírta a szemléltető eszközök használatát. Elsőként kezdeményezte az Országos Tanszermúzeum létrejöttét, amelynek mai jogutódja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Életében számos kitüntetést kapott, hazáját többször képviselte külföldön. Több tudományos egyesületnek is tagja volt, például a Természettudományi Társulatnak. Közreműködéséhez fűződött a Tanítói Nyugdíjintézet létrehozása is. Az 1880-as években teljes erővel támogatta az ún. tanítói árvaház létesítését. Ez a tanítók árváinak nyújtott otthont. Feleségével alapító tagja volt az Országos Nőképző Egyesületnek, később lánya Csiky Kálmánné Gönczy Etelka alelnöke volt az egyesületnek.

Gönczy Pál pedagógus tevékenységének félszázados évfordulóját 1888. május 6-án ünnepelte az ország. Szülővárosából küldöttség utazott az ünnepségre, amelyet Gönczy Pál levélben köszönt meg, (ebből a levélből való a bevezető idézet). 1889 őszén vonult nyugalomba, érdemeit ekkor a főrendiházi tagsággal jutalmazták. Nyugdíjazása után karácsondi (Heves megye) birtokán gazdálkodott, mintagazdaságot hozott létre, és ott halt meg 1892. január 10-én.

Halála után a Hajdú Vármegyei Tankerületi Tanítók megalapították a Gönczy Egyesületet. Az egyesület Gönczy szobor felállítását szorgalmazta, amelyet közadakozásból 1910. szeptember 4-én avattak fel Hajdúszoboszlón, a református templomkertben. A szobor alkotója Somogyi Sándor szobrászművész, aki az ugyanott található I. világháborús emlékművet is készítette. A Gönczy szobor Hajdúszoboszló legrégebbi köztéri szobra. <http://szoboszloolvasokor.hu/gonczy-pal-szobra-hajduszoboszlon/>

Napjainkban iskolák és utcanevek őrzik Gönczy Pál emlékét. Gönczy Pál Általános Iskola van Hajdúszoboszlón, Karácsondon, Debrecen-Józsán, és 2016 szeptembere óta Tapolcán a Veszprémi Szakképzési Centrum Szakközépiskolája és Szakiskolája.

Irodalomjegyzék:

1. Dr. Juhász Imre: Gönczy Pál szülővárosáról, életcéljáról; Hajdúszoboszló, 1995. 11.17
2. Dr. Juhász Imre: Gönczy Pál, a reformer pedagógus; doktori értekezés, 1969. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HAJB_Hbmmk_11/?pg=0&layout=s
3. Dr. Gönczy József: Arany János és Gönczy Pál barátsága; Irodalomtudományi Közlöny, 1972. http://epa.oszk.hu/00000/00001/00306/pdf/itk_EPA00001_1978_02_207-209.pdf

2.2 Művei és munkássága

Gönczy Pál számos tudományos cikk és könyv szerzője. Mintegy 50 művének teljes listája megtalálható Szinyei József: Magyar írók élete és munkái; 1891-1914 című lexikonban, és a következő webcímen: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinyei-jozsef-7891B/g-85677/gonczy-pal-sebesi-86C20/>

Legjelentősebb műve a *Vezérkönyv a magyar Á-B-C és elemi olvasókönyv tanításához* című tankönyv, amelyet több mint 50 évig használtak az elemi iskolákban, többször kiadtak, és több nyelvre lefordítottak. Az 1871-es kiadás digitális változata elérhető a Google Books adatbázisában.

https://books.google.hu/books/about/Vez%C3%A9rk%C3%B6nyv_a_Magyar_A_B_C_%C3%A9s_el_emi_ol.html?id=w1RKAAAACAAJ&redir_esc=y

Pedagógiai munkássága

1868 decemberében megszületett Magyarország első népoktatási törvénye, amely előírta a tankötelezettséget, s kimondta, hogy minden szülő vagy gyám köteles gyermekét annak hatéves korától tizenkét éves koráig iskolába járatni. Gönczy Pál a törvény megalkotásában nem vett részt, de aktívan közreműködött a végrehajtásában. A közoktatás szervezetei ebben az időben még kiépítetlenek voltak, irányító munkája során elkészítette a népoktatás szervezetére vonatkozó útmutatásokat, szervezeti szabályzatokat, rendtartási nyomtatványokat, épületterveket. Munkájával megalapozta a közoktatási rendszer adminisztrációs szervezetét.

Gönczy Pál pedagógiai munkásságának tiszteletére a Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókor és a Hajdúszoboszlói Református Egyházközség **150 éves a népiskolai törvény** címmel kétnapos konferenciát tartott 2018. november 17-18-án.

A nyitó előadást Schwarczwölder Ádám a Veritas Történetkutató Intézet munkatársa tartotta: <https://veritasintezet.hu/hu/munkatarsak/37-esemenytar/3802-masfel-evszazados-a-nepiskolai-torveny>. Továbbá előadás hangzott el Gönczy Pál *Népiskolai épülettervek* című szabályzatáról, és a Gönczy iskolák életéről. Az érmelleki Kéri házaspár *Gálospetri Gönczy Pál korában* címmel tartott előadást. <http://www.ermelleki-ertektar.hu/galospetri-gonczy-pal-koraban/>

A városi tévé összefoglalója az eseményről: <http://www.hvtv.hu/musorok/2018/11/26/150-eve-van-iskolakotelezettseg-magyarorszagon>

2019. június 1-2-án a Hajdúszoboszlói Református Egyházközség és a Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör a pedagógus naphoz kapcsolódóan Gönczy Emléknapokat szervezett, a hagyományteremtés szándékával.

Az első napon az előadók Gönczy Pál szellemiségét méltatták. A rendezvényt megtisztelte jelenlétével Bodó Sándor közfoglalkoztatásért felelős államtitkár, országgyűlési képviselő, Dr. Sóvágó László Hajdúszoboszló város polgármestere, Dr. Korpos Szabolcs Hajdúszoboszló város jegyzője, Dr. Daróczy Ágnes a Szép Ernő Kollégium igazgatónöje, a Nyugdíjas Pedagógus Klub képviselői, a református gyülekezet presbiterei, az olvasókör tagjai és diákok a Hőgyes Endre Gimnáziumból, a Gönczy Pál Általános Iskolából, a Thököly Imre Általános Iskolából, és a Bocskai István Szakiskolából. Czető Norbert, a Hajdúszoboszlói Református Egyházközség vezető lelkésze a Szentírás napi Igéjével, a mustármagról szóló példázattal (MK 4.31-32), szólt az egybegyűltekhez reményét fejezve ki, hogy a konferencia, mint mustármagnyi kezdeményezés naggyá nő, és városunk javát szolgálja majd.

Bába Ágota, az olvasókör elnökségi tagja köszöntötte a vendégeket. Bodó Sándor államtitkár megnyitó szavai után Dr. Daróczy Ágnes igazgatónő ismertette Gönczy Pál pedagógiai munkásságának jelentőségét. Gönczy Pál életét Nagy Marianna református lelkész prezentációval kiegészítve mutatta be. Ezután a Hőgyes Endre Gimnázium és a Gönczy Pál Általános Iskola diákjainak verses összeállítása következett Arany János műfordításaiból. A délelőtti program játékos vetélkedővel ért véget. Ebéd után a diákok a Bocskai István Múzeum helytörténeti kiállítását látogatták meg.

Június 2-án, vasárnap az ünnepi istentiszteletet követően a résztvevők megkoszorúzták Gönczy Pál református templomkertben álló szobrát.

A városi tévé összefoglalója az eseményről: <https://www.youtube.com/watch?v=q6xml1Zqb7c>

Térképészeti munkássága

A **Magyar Földrajzi Társaság** Hunfalvy János, a magyar tudományos földrajz megalapítójának kezdeményezésére 1872. január 12-én alakult meg. Az alapító tagok Berecz Antal, Bielz Albert, Déchy Mór, Gönczy Pál, Hunfalvy János, Reitz Frigyes, Szabó József, Szily Kálmán, Tóth Ágoston Rafael, Vámbéry Ármin, Xántus János voltak.

Gönczy Pál földgömböket, iskolai térképeket szerkesztett, majd kiadott egy megyei atlaszt. A földgömböket a Felkl prágai és a Schotte berlini cég adta ki 21, 31,6, 47,4 cm átmérőjű méreteken, és ezeket eljuttatta az iskolákba. A Magyar Korona Országai Fali Abrosza című (1866) iskolai térkép a Berghaus kiadónál jelent meg. Gönczy Pál szorgalmazta a német térképek magyar térképekkel történő felváltását az iskolákban. Nagy szükség volt oktatási célú megyei térképsorozatra, mert az akkori népiskolai oktatás a szűkebb környezet, a megye megismerésére épült.

Gönczy Pál *Magyarország kézi atlasza* című sorozata fontos térképtörténeti munkává vált. <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/gonczy/gonczym.htm>

2017. március 10-én Dr. Gööz Lajos a Nyíregyházi Főiskola professzora *A térkép megszólalt magyarul* címmel tartott előadást Gönczy Pál térképészeti munkásságáról. A cím is hangsúlyozza, hogy az első magyar nyelvű iskolai térképeket Gönczy Pál készítette. Előadásában a professzor bemutatta Gönczy kettős földgömbjét is.

Botanikai munkásságága

1852-ben jelent meg a Lüben német pedagógus elvei alapján kidolgozott könyve, *Vezérkönyv a növénytan tanításában* címmel. Lüben azt hangsúlyozta, hogy a tanulók tevékeny közreműködése és saját megfigyeléseinek rögzítése nélkül nincs hatékony természetrajz-oktatás.

1855-ben jelent meg Gönczy műve a selyemtenyésztésről, melyet a *Mezei gazdaság* folyóirat tett közzé. 1856-ban pályadíjat nyert *Oktatás a gyümölcsfa és eperfa tenyésztésére* című kis munkájával, és számos cikket írt különböző szakfolyóiratokban, oktatás-nevelés témakörben.

1858. december 15-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta Gönczy Pált. Székfoglaló beszédének címe: *A növény magva kifejlése és csírázásáról*. A teljes szöveg megtalálható a Magyar Akadémiai Értesítő, (Mathematikai és Természettudományi osztályok) 1859. évi számában.

1862-ben Gönczy Pál néhány hónapra lehetőséget kapott a Fűvészkert vezetésére, és ezernél több facsemete elültetésével járult hozzá a kert újjászületéséhez.

Ennek emlékére a Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör tagjai **2017. október 26-án** ünnepi alkalom keretében emlékfát ültetettek. Az eseményen résztvevőket Görög Mária, a Gönczy Pál Általános iskola nyugalmazott pedagógusa, olvasóköri tag köszöntötte. Gönczy Pál életét és munkásságát Majoros Petronella önkormányzati képviselő méltatta, az emlékkövet Bodó Sándor államtitkár leplezte le, az alkalomra Isten áldását Őz Lajos református lelkész kérte. Arany János *Tölgyek alatt* című versét Kiss Attila a Közgazdasági Szakiskola diákja olvasta fel. Az ünnepség résztvevői végül megkoszorúzták Gönczy Pál szobrát.

A városi tévé összefoglalója az eseményről: https://www.youtube.com/watch?v=ZxDhjV97_MM

Gönczy Pál munkásságában fontos helyet foglal el *Pestmegye és tájéka viránya* című könyve, amely jelentős mértékben járult hozzá a magyar botanikai szaknyelv kialakulásához.

A könyv digitális változata megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtárban: <https://mek.oszk.hu/06600/06604/>

Az ebben a fejezetben található webcímek a téma mélyebb megismerését teszik lehetővé. A Hajdúszoboszlói Olvasóköri Füzetek 2020. kiadvány elektronikus változata megtalálható a <http://szoboszloolvasokor.hu/> weblapon, ahonnan a hivatkozások közvetlenül megnyithatók.

2.3 Emlékhelyek

Zelemér

A hajdúböszörményi határban emléktábla őrzi a **Zeleméri Árvanevelő Intézet** helyét. Az olvasókör 2017. június 14-én kereste fel és koszorúzta meg az emlékhelyet. Ünnepi beszédet mondott Kocsis Róbert önkormányzati képviselő. Fazekas Csaba, az olvasókör alelnöke régi diákok visszaemlékezéseiből olvasott fel részleteket az intézeti életről.

Az emléktáblán a következő Gönczy idézet olvasható: *Egyedül a munka az, amely értelemmel és szorgalommal párosulva felemelni és lelket megnemesíteni képes.*

Nyakas Miklós a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum nyugalmazott igazgatója könyvet írt a Zeleméri Árvanevelő Intézet történetéről, működéséről, és az emlékhely keletkezésének körülményeiről. A kiadvány a Boda-zeleméri helytörténeti füzetek sorozatban jelent meg, Bodaszőlőn, 2013-ban.

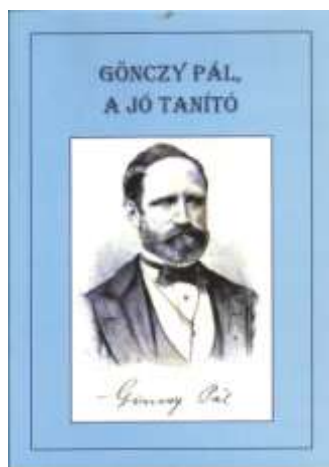
Érmellék

Az olvasókör 2017. június 14-én, tett látogatást Gálospetriben, ahol Gönczy Pál 1838-1844 házitanító volt a Dráveczky családnál, és ahol a szabadságharc bukása után egy évre menedéket lelt felesége családjánál.

Karácsond

Karácsond Budapesttől 90 km-re, keletre fekszik. Gönczy Pál rövid idővel Budapestre költözésük után birtokot vásárolt a településen, gazdálkodási elképzeléseinek gyakorlati megvalósításához. Egykori mintagazdaságából mára nem maradt semmi, de Karácsond őrzi a híres tanító és gazdálkodó emlékét. A település iskolája, Juhász István helytörténeti kutató javaslatára, felvette Gönczy Pál nevét. Juhász István lelkes Gönczy kutató, aki könyvet is írt Gönczy Pál életéről, és karácsondi birtokáról.

A fényképen Juhász István és Kovács Béláné, az olvasókör elnöke látható 2017-ben.

3 Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör 2019. évi rendezvényei

2019. január 25-én megemlékeztünk Ady Endre halálának 100. évfordulójáról. Fazekas Csaba az olvasókör alelnöke felolvasta Móricz Zsigmondnak Ady Endre temetésén elhangzott beszédét. Az olvasókör tagjai feladatul kapták a három legkedvesebb Ady vers címének meghatározását, hogy kialakíthassuk az olvasókör kedvenc Ady verseit.

A Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör **2019. február 22-én** ünnepelte megalakulásának 5. évfordulóját. A jubileumra jelent meg a *Hajdúszoboszlói Olvasóköri Füzetek 2019* című kiadvány. Az ünnepséget Bodó Sándor államtitkár nyitotta meg, Ady Endre verseinek elhangzása után a születésnap tortája elfogyasztása következett.

A jubileumi kiadvány célja az olvasókör öt éves (2014-2018) működésének bemutatása, illetve annak igazolása, hogy az alapszabályban megfogalmazott célokra figyelve működünk, és az ott megjelölt feladatokat hajtjuk végre. Az öt év alatt több mint 40 rendezvényünk volt, szerveztünk kirándulásokat, és részt vettünk az Olvasókörök Szövetségének munkájában. A füzet szerkezetét tekintve hat fejezetből áll, a legterjedelmesebb a 3. fejezet, amely rendezvényeinket veszi számba tematikus csoportosításban. Minden rendezvényünknek volt hajdúszoboszlói aktualitása. (A kiadvány a Nemzeti Együttműködési Alap – NEA-NO-18-0893 számú – pályázati támogatásával készült.)

Március 22-én éves közgyűlést tartottuk, és megemlékeztünk nemzeti ünnepünkről.

A Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör tagjai **2019. április 11-én**, a költészet napján, budapesti kiránduláson vettek részt. A Petőfi Irodalmi Múzeum előtt mai költők verseit hallgatták, a múzeumban megtekintették a Petőfi Sándor, és az Arany János kiállítást tárlatvezetéssel. Délután a Fiumei Úti Nemzeti Sírkertben temetőséta keretében felkeresték irodalmi nagyjaink síremlékeit: Vörösmarty Mihály, Arany János, Ady Endre, Jókai Mór, József Attila. Meglátogatták Kossuth Lajos, Deák Ferenc és Batthyányi Lajos mauzóleumát, és Högyes Endre sírját. Megkoszorúzták Gönczy Pál síremlékét.

Évente meghívjuk előadónak Galánfi András Kossuth-díjas népművészt és előadóművészt, a Magyar Művészeti Akadémia tagját, aki Hajdúszoboszlón él és dolgozik. Ebben az évben **május 31-én** bemutatta a Nádudvari Művészeti Iskolát, amelynek alapítója, és a népi mesterségek közül az úri hímzésről filmvetítéssel egybekötött előadást tartott. Továbbá **augusztus 5-én** kirándulást szerveztünk Vértesre a Galánfi András által vezetett kézműves táborba.

2019. október 18. Megemlékezés a II. világháború hajdúszoboszlói áldozatairól. Nagy István, a Bocskai István Múzeum igazgatóhelyettese tartott előadást a város katonai, és civil veszteségeiről, a holokauszt és a málenkij robot áldozatairól, és az idősebb olvasóköri tagok személyes emlékeiket is elmondták. **November 1-én** koszorúzás volt az emlékműnél.

2019. október 24-én a Rákóczi Emlékév alkalmából kassai kiránduláson vettünk részt. Megismerkedtünk a város nevezetes épületeivel, a kassai Dóm történetével. Emlékszalagot helyeztünk el II. Rákóczi Ferenc koporsóján. Meglátogattuk a Rodostó házat. Haraszi Attila kassai magyar főkonzul fogadott bennünket, részvételével megkoszorúztuk Bocskai István emléktábláját, felkerestük Esterházy János mártír politikus szobrát.

Zenés adventi rendezvények

Olvasókörünk minden év decemberében zenés adventi műsorral búcsúztatja az évet. **2018. december 7-én** a Zichy Géza Zeneiskola tanárai adtak nagyszerű hangversenyt. Zongorán közreműködött Pap Éva, Majoros Zsolt kürtön, Dr. Mákné Simon Mária hegedűn és Hellné Kádár Edit gitáron. A műsoron Bach, Händel, Mozart művei hangzottak el. A művek között Galánfi András magyar költők karácsonyi verseit mondta el, valamint az est befejezéseként közösen énekeltünk néhány karácsonyi éneket. A zenészek és a művész igazi karácsonyi hangulatot teremtett. **2019. december 15-én** a Művelődési Központban tartottuk a zenés évadzáró adventi koncertet. Közreműködött a Kovács Máté Művelődési Központ citera együttese. Az alkalom bevezetéseképpen Bába Ágota, olvasókörünk elnökségének tagja Ady Endre: Karácsony című versét adta elő. A citera együttes vezetője évek óta Hellné Kádár Edit, tagjai szinte minden korosztályt érintenek. Szarvas Szilárd, ifj. Szarvas Szilárd, Szarvas Erika, Szarvas Léna, Szarvas Eliza, Bakó Loretta, Jeges Barbara, Dr. Pálócziné Dr. Négyesi Anna és Csendes Ferenc. Műsorukat három különböző stílusra osztották fel: alföldi betyárnótákat, népdalokat és karácsonyi énekeket adtak elő citerán és természetesen minden dalt énekkel színesítettek. Nagy örömmel és tapsal köszöntük meg műsorukat, melynek végeztével az olvasóköri tagjai által sült sütemények várták az előadókat és természetesen az olvasóköri minden tagját. Mivel advent harmadik vasárnapja volt az olvasóköri a Művelődési Központ előtt elhelyezett adventi koszorú ünnepélyes gyertyagyújtásán is részt vett. (Lejegyezte Fazekas Csaba, az olvasóköri alelnöke, aki a zenés rendezvények szervezője.)

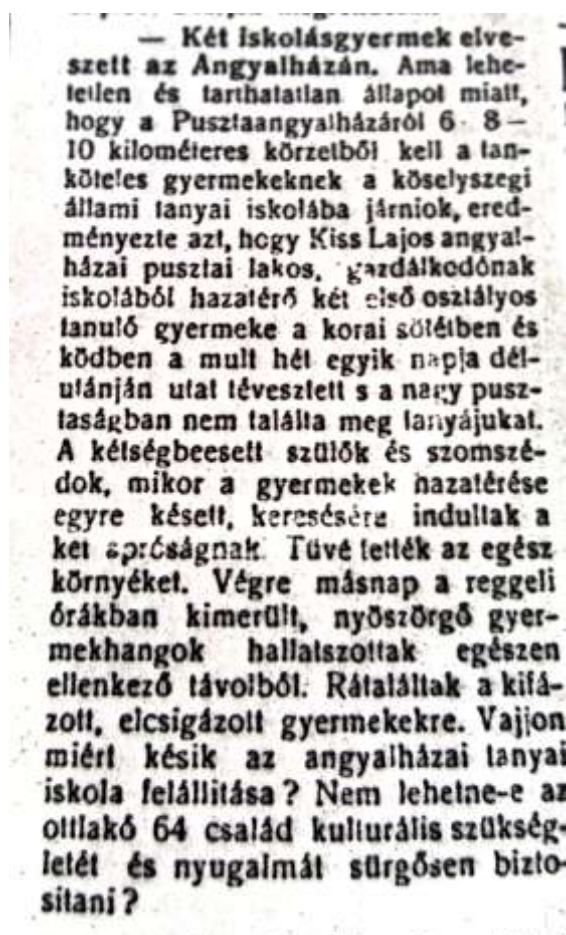

4 A tanyai iskolák emlékei

Hajdúszoboszló külterületén hat iskola működött. Ezek legfontosabb adatait újságunk első, 2019. évi száma tartalmazza. Meg kell azonban említenünk még két külterületi iskolát, amelyek közigazgatásilag Debrecenhez tartoztak, de hajdúszoboszlói diákok is jártak oda, és olvasóköriünk alapító tagjai is tanítottak ott. A diákok a köselyszegi iskolába jártak egykor az angyalházi tanyavilágból, és a kunpálhalmi iskolába az ebesi tanyavilágból.

4.1 A köselyszegi iskola

1907-ben Csánky Viktor királyi tanfelügyelő kezdeményezésére Debrecen városa tíz új tanyai iskolát építtetett, ezek között volt a köselyszegi iskola is. Köselyszeg a Kösely folyó kanyarulatában található, a hajdúszoboszlói határhoz tartozó Angyalháza és Vajdazug közötti debreceni területen. A tanítás 1908-ban 51 fővel indult, első tanítója Szoboszlai Sándor volt. Az iskolának volt könyvtára és épületében kapott helyet a Köselyszeg Tanyai Gazda és Ifjúsági Kör. 1939-ig a hajdúszoboszlói tanyavilágból is ide jártak a tanköteles gyermekek. A Hajdúszoboszlóhoz tartozó vajdazugi iskola 1928-ban, az angyalházi iskola 1939-ben nyílt meg. Az angyalházi gazdák előzőleg sérelmezték, hogy gyermekeiknek a nagy távolság miatt gondot jelent a köselyszegi iskolába járás.

A köselyszegi iskolában tanított rövid ideig Dr. Bánszegi Lászlóné, alapító olvasóköri tag.
Az iskola egy tantermes, tanítói lakással rendelkező épület volt.

4.2 A kunpálhalmi iskola

Kiss Lajosné Gáti Rózsika, olvasóköri tag visszaemlékezése

A kunpálhalmi iskolában nagyon szép kilenc évet töltöttünk 1950 februárja és 1958 szeptembere között. Jó, széplelkű, tiszta lelkű gyerekek és szülők vártak, akik mindenben segítettek. Kettőnknek 170 tanuló volt. Nekem az 1-5 osztály 110 gyermeke, férjemnek a 6-8 osztály 60 gyermekének tanítása jutott. Az iskolát 1952. január elsején Ebes községhez csatolták. Az igazgató Nagy Sándor volt. Esti iskolaként dolgozók iskoláját is indítottunk azoknak, akik korábban nem végezték el a nyolc osztályt.

Mi takarítottuk az iskolát, mi meszeltük egy évben kétszer. Télen mi fűtöttünk, hogy mire megjönnek a gyerekek meleg legyen. Öt kilométeres körzetből jártak fagyban, hóban, esőben, sárban.

Év végén vizsga volt ahol a szülők is jelen voltak, meg a tanfelügyelő. Ünnepe volt az a nap! A nyolcadik osztályosok Ebesen vizsgáztak, mindig meg voltak elégedve a vizsgáztató bizottsági tagok. Amikor megszületett a fiam egy darabig a szüleimnél laktam Szoboszlón. Egy hónap múlva már ismét tanítottam, mert a férjemnek sok volt egyedül a 170 gyermek tanítása.

Az úgynevezett kitelepítettek nyáron az iskolában laktak. Kuláknak mondott, tanult emberek, urak. Szalmán aludtak a tanteremben, a földiken dolgoztak.

Lajos a gyermekeknek repülő modellező szakkört tartott. Nagyon élvezték, versenyekre is eljutottak, nemcsak Debrecenbe, hanem Budapestre is. Balog Sanyi és Oláh Sanyi voltak a legügyesebb röptetőik.

Mire elkerültünk onnan már öt tanerősre fejlődött az iskola.

Képek Kiss Lajosné archívumából.

Az iskolaépület úgynevezett Klebelsberg-féle típusépület volt, azonos a kötelesi és a Kovácsdűlői iskolaépületekkel.

5 Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör tagjai

Sszám	Név	Olvasóköri tagság
1	Agárdi István	alapító tag
2	Bába Ágota	alapító elnökségi tag, elnökségi tag
3	Bálint Etelka	2019
4	Baloghné Surányi Ilona	2018
5	Báthory Éva	2015
6	Bogdán András	alapító tag
7	Bogdán Margit Gyöngyike	alapító tag
8	Bujdosó László	alapító tag
9	Bujdosó Lászlóné	alapító tag
10	Búti Gergely	alapító tag, elnökségi tag
11	Búti Gergelyné	alapító tag
12	Csanádi Imre	alapító tag
13	Csanádi Imréné	alapító tag, elnökségi tag
14	Csirkés Jánosné	alapító tag
15	Dobi Gyuláné	2015
16	Dr. Kovács Béla Bálintné	alapító elnök, elnök
17	Dr. Kovács Béla Lóránt	alapító tag
18	Dr. Rittinger Jánosné	2018
19	Dr. Dávid Klára	alapító tag
20	Dr. Deák Júlia	alapító tag
21	Fazekas Csaba	alapító alelnök, alelnök
22	Fazekas Ilona	2017
23	Görög Mária	alapító tag
24	H. Fekete László	2015
25	H. Fekete Lászlóné	2016
26	Hárnási Péterné	2017
27	Kádár István	2017
28	Kalmár Árpád	alapító tag, tiszteletbeli olvasóköri tag
29	Kiss Károlyné	alapító tag
30	Kiss Lajos	alapító elnökségi tag
31	Kiss Lajosné	alapító tag
32	Kiss Lajosné	alapító tag
33	Kovácsné Csóka Erzsébet	alapító tag
34	Kovácsné Gál Magdolna	2016
35	Lovassy Gézőné	2018
36	Mester Lajosné	alapító tag
37	Nagy Irma Éva	alapító tag
38	Nemes András	alapító tag

Sszám	Név	Olvasóköri tagság
39	Orosz Miklós	2018
40	Orosz Miklósné	2018
41	Pósán Ferencné	2019
42	Szél Jánosné	2016
43	Szél Júlia	alapító elnökségi tag, tiszteletbeli olvasóköri tag
44	Szilágyi Antalné	alapító tag
45	Völgyi József	2016
46	Bánszegi Lászlóné	alapító tag
47	Császi Csaba	2019

Zenés adventi ünnepség résztvevői 2018. december 7-én

5.1 Válogatás a Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör tagjainak írásaiból

Szél Júlia

Kiss Gyula fényképe

Kiss Gyula született 1877-ben Hajdúszoboszlón, a VI. tizedben. Mozgósításkor az Ádám utcában lakott. Ekkor 37-38 éves. Foglalkozása földműves volt. A fronton lóval, szekérrel az utánpótlásnál szállítóként szolgált. Civilben a debreceni Közraktárakban dolgozott, zsákolt.

A kép történetéhez tartozik: amikor jelentkezett a laktanyában, előírás szerint, beöltözéskor levágták a haját. Hetek múlva, míg előkészítették őket a frontra, ilyen sörtehajuk nőtt, ahogy a képen látható. A frontra indulás előtt a katonák rövid eltávozást kaptak, búcsúzzanak el a családjuktól, ekkor, egy nyilván soha ki nem adott parancsra, mindenki elment fényképészhez is. Szinte minden szoboszlói család őriz ilyen képet, a száz éves búcsú emlékei. A mienk finoman barnul már. Nézem, hátha kitalálom kire, mire gondol az a komoly férfi, aki nagy út előtt áll? Három gyerek apja, akiknek ő a kenyérkeresőjük... Hogy boldogul Zsófi a kerttel, a szőlőbeli kapálással...? (ezt persze csak én gondolom most) Barátságos, szótlan kép. Aki búcsúzik, a legjobb civil ruháját viseli, s felismerem rajta az apró feketegombos jegyíngét, amit az asszonyok a koporsóig tartogatnak. Tehát tudják ők mi történik. Mindketten búcsúznak. A Közraktárban volt akkor a lakásuk Debrecenben, amikor az első sebesültszállító vonatok nem mentek be egészen az állomásra, megálltak a Nagyhíd lábánál és a sebesülteket kirakták a vasútoldalra.

Tudtak, láttak ők mindent. Mégis: a képen Kiss Gyula szálegyenesen, kalaplevéve áll.

Kiss Gyula az én nagyapám volt.

A háborúról, illetve annyi, amennyit a kislány unoka megőrzött, tökéletesen megértett belőle:

Nagyapám minden története arról szólt, hogy lóval, szekérral különösen keserves volt az olasz front. Az utak a hegyoldalakon keskenyek omlósak, a lőszernek, élelemnek, postának pedig – ez a frontkatona szentháromsága – időben és mindenáron meg kell érkeznie a lövészárkokig. A kocsis pedig két életért felel egyszerre, a lováért, meg magáért. Ebben a mindennapi küszködésben, amikor mindkettőjüket kiverte a veríték, észrevette, hogy a döccenők után egyre lassabban indul a lova, legszívesebben állna még egy keveset. Szóval vemhes. Persze, mintha az oldala is gömbölyödne. Csikója lesz. Most mit csináljon? Ha észreveszi valamelyik parancsnok, „leadják” szegényt, s a vágóhídon köt ki. Eddig végig sem mert gondolni. Nem. Hanem? Lassított, amennyire a lelkiismerete engedte, mert hát a bajtársai?... Nem tolakodott előre soha, meghúzódott a többi között lehetőleg úgy, hogy „takarásban” legyen a lova. A kocsisok természetesen hamar észrevették, egy-két lőszeres ládát áttettek a saját szekerekre, úgy előztek, hogy az utánpótlás időben megérkezzen, legfeljebb továbbtartott a rakodás. Néha kedveskedtek is neki, nem csak kockacukorral. Kimondatlan megegyezéssel „kihordták” a kiscsikót és világra segítették.

Gyönyörű bársony kiscsikó. Valami megoszthatatlan öröm kísérte. Mindenki átélte vele a saját istállója melegét, jó szagát, jószágaik emlékét. Aztán, hogy kié is volt a csikó, azon senki sem gondolkodott. Gazdája örökké kereste a kegyetlen kövek között a legpuhább helyet. Szénát, szalmát, öreg pokrócot összehordott, hogy a megkönnyebbült anya, a már nem fiatal ló, meg a kicsi azt higgye, a legjobbkor a legjobb helyen lehetnek. A hazai istállóban még a szemmel veréstől is féltették a jószágot, itt meg az ellenség száz ágyúja, géppuskája fenyegette őket. Fedezékük leginkább csak egy kiskatona szeretete volt. Mikor menekülni kellett Kiss Gyula nyakába vette a kiscsikót s úgy vitte át a gyorsvizű hegyi folyókon a túlsó partra.

A feljebbvalók persze, hogy tudtak a kiscsikóról, de arról nem szól semmi császári és királyi szabályzat, hogy ilyen esetben mit tesz egy parancsnok.

A háborúnak vége is lett egyszer, a kis jószág szépen cseperedett, szedelőzködtek hazafelé. A lovakat külön vagonokba sorolták. Udine sokvágányú rendező pályaudvarán válogatták össze az egyfelé menőket, az összetartozókat. Nagyapám lélekszakadva futkosott fűhöz-fához, rimánkodva, kössék be a csikóját abba a szerelvénybe a lovak közé, amelyekkel ő utazik. Másik lajstromba került a kiscsikó mondták és lehet, hogy az a szerelvény el is ment már.

Elment. Ez volt nagyapám egyetlen kiscsikója.

Sokszor halottam ezt a történetet tőle is, Kedvesanyámtól is, és szeretném hinni, hogy ha elolvassná, nagyapám is helyben hagyná, amit írtam.

Magam is elmentem, felkerestem az isonzói, doberdói hősök temetőit, és az udinei rendező pályaudvart is. Dél volt, vonat nem érkezett, nem indult, szinte egyedül járkáltam, mintha az üres vágányokon lenne valami néznivaló, s már sürgettek is.

Mit keresel? Mit akarsz? Nem tudom. Valami ott fogott.

Báthory Éva

Kárpátalján voltunk – az Olvasókörök Szövetségének tagjaként

Vagy Ukrajnában? Mi is volt valójában ez az élményekben, tapasztalatokban csodálatosan gazdag négy nap? Kemény történelmi, földrajzi és szociológiai lecke egy több mint nyolcvanfős kirándulás látni és tudni vágyó résztvevői számára? A határainkon kívül rekedtek legkiszolgáltatottabbjai felé kinyújtott baráti kéz, amelyet pénzben nem mérhető ajándékokkal tele húzhattunk vissza? Ennél is több? Vagy kevesebb?

Az Olvasókörök Szövetsége hagyományos – immár huszadik! – vándorbot átadási ünnepségét ezúttal a Vereckei-hágó honfoglalási emlékművénél tartotta.

A térség hajdan virágzó ipari és kulturális központja a Szovjetunió széthullása óta inkább csak vegetáló Beregszász. Felszámolt gyárak, a szinte semmiből megélni kénytelen, de önmagukat és városukat makacs igényességgel rendben tartani igyekvő lakosok. A pusztuló épületek közül valósággal kiragyog a miénkkel közös múlt egy-egy megőrzött darabja, az egykori Vigadó épülete, a közeli templom, utcák, szobrok, hidak. A Beregvidéki Múzeum gazdag gyűjteménye, a jövő biztosítékaként őrzött múlt szívós munkával összegyűjtött és megtartott kincse. Aki városát és annak történelmét bemutatja, a magyarországi minimálbér töredékéért végezve pontos és kemény, minden kis részletre kiterjedő munkáját, maga a hivatástudat lobogó lángja. Szinte világít belőle a büszkeség, hogy ő ennek a városnak, népnek a leszármazottja. Aki itt minden tárggyal, okirattal, emlékkel azonos, hiszen beregszászi és magyar...

Beregdéda, ahol el vagyunk szállásolva, határ menti falu. Sajátos keveréke a szegénység és az újjgazdag kivagyiság jellemzőinek, első ránézésre nem tudjuk, melyik szemünknek higgyünk. Napokba telik, amíg megértjük: itt semmi nem az, aminek látszik. Más az értékrend, az emberek viszonya az írott és íratlan törvényekhez, még az időhöz is. Már a második napon módosítanunk kell az eredeti napirenden: a jóelőre megrendelt autóbusz akkora késéssel érkezik meg, hogy a szolyvai gyűjtőtábor meglátogatását elhalasztva, egyenesen a Vereckei-hágó felé indulunk. Így is kis híján lekéssük az ünnepség kitűzött időpontját, az Ungvári Tv stábjára már aggódva vár.

A Vereckei Hágó olyan szép, mint Feszty Árpád körképén. A Matl Péter munkácsi szobrász alkotta Honfoglalás-emlékműnek — miután a magyar állam a sok rongálás után ismét rendbe tette — pillanatnyilag sértetlen mind a hét honfoglaló törzset jelképező tömbje, sőt a nyílásukban található oltárkö is. Útközben még elhaladnunk egy „emlékpark” mellett, ahol fehér kőkeresztek állítanak emléket — egyfajta kölcsönösség nevében, vagy csak kényszer szülte kompromisszumként? — a magyarok ukrán „áldozatainak”. Állítólag ezek a Volosin-féle, egynapos Ukrán Köztársaság katonái voltak...

Az ünnepség légkörét — a Himnusz közös eléneklése, Nagy Csaba tárogatóművész muzsikája, az alkalomhoz illő beszédek és szavalatok mellett — az egyik szervező, a beregszászi Csobolya József itt elhangzott költeménye idézi fel leginkább.

Kárpátalja

A mi hazánk a fenyőfák hazája,
Itt még csermely a magyarok Tiszája.
Hegyeknél magasabban ringott bölcsőnk,
Minket a bércek adtak ide kölcsön.

Testvéretek vagyunk s idegen mégis,
Itt szent, visszhangosabb a hang s a vér is.
A vizek zengve tört sziklákat visznek,
Akik itt élnek, erősebben hisznek.

Itt nem teremnek zsírosan a földek,
Az ég elsózta őket legelőnek.
Itt nem aratnak, pedig hányszor vetnek!
Akik itt élnek, forróbban szeretnek.

Vad szél játszik a bércek orgonáján,
A tél jéggyertyát gyújt az erdők fáján.
S ha hull a hó,éhes vadak matatnak,
Akik itt élnek, jobban összetartnak.

A nagy hegyek, mint ősz parasztok állnak,
S csoportokban, munkátlan elpipálnak.
Olykor felhők felett az égbe vesznek,
Akik itt élnek, gyakrabban könnyeznek.

A mi hazánk a fenyőfák hazája,
Most csonka ország vérsikolyos szája,
A magyaroknak itt sírokat ásnak,
Akik itt születtek, mindig visszavágyanak.

Szolyván, ahová végül mégis eljutunk, az egykori gyűjtőtábor helyén rendezett emlékpark őrzi a második világháború utáni „magyar holokauszt” áldozatainak emlékét, hiszen a „málenkij robotra” elhurcoltak jó része meg sem érkezett élve a donbászi szénbányákba, vagy ott pusztult el. Körben elhelyezett, fekete márványtáblák emlékeznek meg — név és illetőségi hely szerint csoportosítva — az itt elhunytakról. A másik oldalon a halálukat okozó parancsok, rendeletek kinagyított mása és a koncentrációs tábor alaprajza, eredeti képe látható, s több nyelven a jelmondat: *Ennek soha nem szabad megisméltődni!* Koszorúznak itt is, mint utunk során mindenütt, ahol magyar tömegsírok, síremlékek vannak. Az emelkedett

hangulatot diszsonáns jelenetek zavarják meg. Már idejövet észrevettük az autóbusz láttán futva közeledő helybelieket, de semmi rosszra nem gondoltunk, amíg az emlékparkot el nem özönlötte a mindenféle korú és nemű agresszív kéregetők hada. Egy helyen jó kávét árulnak, de többen inkább lemondanak róla a táskájuk, zsebük felé kapkodó koszos kezek láttán és szinte menekülnek a biztonságos autóbuszba. Beregdédán kényelmes szállás, ízletes vacsora vár.

Harmadnap korán reggel indulunk Ungvárra. Útközben idegenvezetőnktől sok mindent megtudunk a várról, a hozzá kapcsolódó legendáktól kezdve egészen a Rákóczi szabadságharc itteni vonatkozásaiig. Odaérve igyekszünk bejárni a felújított, múzeummá alakított részekből minél többet, már amennyire az időnkéből futja. A látnivalókban szintén gazdag városközpont, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum annyi érdekes élménnyel vár, hogy legalább még egy nap kellett volna hozzájuk. Hiába, a program az program. Este Beregdédán búcsúműsort rendeznek tiszteletünkre a helyi művelődési házban, vidám jelenetekkel, énekkel, szavalatokkal, termékbemutatóval és vendéglátással. Azt sem tudják, hogyan kényeztessenek, mivel tegyenek kedvünkre.

Mi is volt valójában ez az élményekben, tapasztalatokban csodálatosan gazdag négy nap? Kemény történelmi, földrajzi és szociológiai lecke egy több mint nyolcvanfős kirándulás látni és tudni vágyó résztvevői számára. A határainkon kívül rekedtek legkiszolgáltatottabbjai felé kinyújtott baráti kéz, amelyet pénzben nem mérhető ajándékokkal tele húzhattunk vissza.

Köszönet érte.

2019. augusztus 29 - szeptember 1. vettünk részt az Olvasókörök Szövetségének négynapos találkozásán, Kárpátalján, és ott voltunk a vándorbot átadó ünnepségen a Vereckei hágón.
„ Oldozd meg saruid: szenthely ez itt”...

Lovassy Gézané

Mezei csokor a búzakereszten

Püspökladánytól, 60 évvel ezelőtti falunktól igen messze volt a tanyánk. Sok időbe telt, amíg kidöcögtünk oda a lovas szekérrel. Ezt a 18 kilométert nagyon sokan megtették, akiknek arra volt a földjük. Ahogy kiértünk a faluból, mentünk a nagy síkságon, a széles szikes mezőn, és csak a porfelhőből lehetett látni, hogy valaki közeledik felénk. Jöttek, mentek a lovas, vagy tehénfogatos szekerek. Amikor egymás mellé értek a szekéren ülő gazdák, kalapemeléssel köszöntötték egymást.

Mostani szemmel nézve festői volt a táj. Egyszer-egyszer kirajzolódott a tájból egy kis cserepes tanya nyárfákkal és gémeskúttal. A másik oldalra nézve pedig egy távolabbi falu tornya. A szekéren üldögélve időnként kérdezgettem, hol járunk most? Haladtunk a különböző nevezetű földek mellett, melyet a népnyelv valamilyen oknál fogva így nevezett el: Körgát, Naményalja, Sárgagát, Lusztik, 28-as Rét, Kerektiszta. Mindenütt végig szép vetések voltak, amelyek már megnőttek, mivel nyár volt. Mi Kerektisztaiba igyekeztünk.

Az út mellett szemet gyönyörködtető hatalmas, ringó, szőke búzatáblák, kukorica, zab, napraforgó, kender, répatábla és dinnyeföld. Sok volt a tanya akkor, 1959-ben, itt az Alföldön. A gazdák már készültek az aratásra. Mi is megérkeztünk a tanyára. Ilyenkor távol voltunk otthonról 5-6 napot. Az ott tartózkodásra szép nagy 5 kg-os házikenyérrel, szalonnával, szárasztázzal készültünk fel. Apukám úgy tervezte, hogy másnap megkezdjük a búza aratását. A mi búzatáblánk nem közvetlenül a tanya mellett volt. Mindig előző este kellett elkészíteni a következő napi búzakévékhez a kötelet, és a jó éles kaszát. Apukám leült a tanya hűvösébe, megkalapálta a kasza élet, hogy csak úgy suhanjon a búzatábla-. Anyukám és a testvérem elmentek a búzatábla szélébe kötélnek való búzaszálakat szedni, ami még nem volt túlrett és felfutott rá a folyófü. Ezeket betérették a tanya árnyékába, itt 2 órát fonnyadt, utána lehetett sodorni kötélnek.

Mindegyik kezünkbe fogtunk egy-egy fél marék búzaszálát. A kalászos végéből „A” betűt formáztunk. Megtekertük a kalászos csomót, majd külön-külön a két ágát, végül a két ágat is összetekertük. Így raktuk le a földre, egymásra és kicsit meglocsoltuk, hogy ne száradjon ki másnap reggelig. A búzaszálak gyökerét azért kellett meghagyni, hogy amikor a kévét bekötjük, az nehogy szétesússzon.

Ez idő alatt estefelé levágtam egy kakast, és megpucolva, feldarabolva leengedtem az ásott kút hideg vizébe egy zárt edényben, hogy meg ne romoljon a másnapi főzésig. Másnap reggel 6 óra körül láttunk munkához. Azért írom, hogy körül, mert a tanyasi embereknek nem volt órájuk a nap állásából és az árnyék irányából tájékozódtak. Alig fogtunk hozzá a munkához, már jöttek a kora hajnalban induló szekerek, és kiáltottak a gazdák: Adj Isten, Lajos! Na, mit mutat az élet? Úgy látom, egyenlő a tábla! Vagyis: Na, milyen a búzatermés, úgy látom, tiszta a búza! Hát, igen. Dolgoztunk rajta sokat tavasszal. Vagyis: többször kiszedtük még a kicsi zöld búzából az aszatot és a konkolyt. Ha nem szedtük volna ki, jóval túlnőttek volna a búzaszálakon, és az gondatlan gazdára utal.

A búzaszemek közé, ha bekerül a konkoly, nem lesz jó a liszt, sőt a molnár sem vállalja

az őrlest. Majd pedig aki szedi a markot, annak nagyon szúrná a karját a tövises gaz. A szalmában sem maradhat, mert a szalma télen az állatok alá kerül, és még azokat is szúrná. Ebben az időben az aratáshoz a férfiak még felvették a fehér vászon hosszú gatyát, mert az nem volt meleg. Ezt az anyagot télen szötte meg szövőgépen az Anyukám és a Nagymamám. Így szőtték nekem is a férjhez menésre a fehér vászon aszalterítőt, a szakajtó ruhákat a kenyérsütéshez. A férfiak térdig érő csizmát húztak a hosszú gatyá alá, hogy ne törje fel a torzs a talpukat, a lábukat. Mi is bokán felüli zárt cipőben dolgoztunk. Apukám vágta a rendet, Anyukám szedte a markot a kákóval, ami fából volt, és olyan volt, mint az 1-es szám. A hosszabbik végét fogta, a másik végével pedig emelte fel a lekaszált búzát, majd kifordult, és beletette a kötélbe, amit én leraktam. A fiútestvérem pedig bekötötte utánunk a kévét. Így dolgoztunk néhány órát. Amikor úgy láttuk az árnyékunkon, hogy 8 óra körül lehet, felmentünk a tanyába szalonnát sütni, hogy früstököljünk, vagyis reggelizzünk. Aztán folytattuk a munkát.

Zsongott a meleg nyár. Ha már 28 Celsius fok volt, igen melegnek éreztük. A határban jó volt hallani és látni az aratás hangulatát. Hallatszott, hogy a szomszédok is fenték a kaszát, vagy kalapálták. A szomszédok egymáshoz átkiabáltak. Itt-ott nótaszó is hallatszott, főleg, ahol részes aratók voltak.

Három fiú, három lány énekelt, hogy jobban menjen a munka. Piros pöttyös kendőjüket levették a fejükről, ha melegük volt, és azt lebegtetve jöttek visszafelé, hogy újabb rendet szedjenek fel, amíg a pászma (szakasz) le nem telik. Nekem és Anyukámnak is volt pöttyös kendőnk és török kötényünk. Tarka hosszú szoknyában dolgoztunk, hogy a lábunkat ne verje a szalma.

Tíz évvel ezelőtt azért vettem egy kertet házikóval, amelyhez ma is közel van a búzatábla, hogy újra átéljem és megcsodáljam a természet szépségeit, hallhassam a magasban a pacsirták énekét, mint 60 évvel ezelőtt. Igaz, most a kombájnok hangja riasztja fel a mezei nyulakat, de a búzavirág most is kék, a pipacs piros, és a szarkaláb ugyanúgy bólogat. A méhek ugyanúgy zsonganak a napraforgó tábláról a tarlóvirágra, és érezni lehet a levegőben a napraforgóvirág édes illatát, a lucerna zöld, kesernyés illatát. A hajnal és a naplemente is örök szépségével büvöl el. A régi aratásnál is megzavartuk a mező életét. A kasza suhogását hallva a túzokok nagy szárnysuhogással felrepültek. Fűrge gyíkok szaladtak az éles kasza elől. Ha sikerült néha egyet megfognom, megcsodáltam csodaszép színes bőrét, amíg ki nem ugrott a kezemből, és egy szempillantás alatt el nem tűnt. A nyulak ész nélkül rohantak ki a búzatáblából, hacsak Apukám meg nem fogta őket. Akkor másnap nyúl paprikás volt az ebéd. Engem a természet csodája kötött le. Amikor tartottunk egy kis pihenőt, a levágott renden hanyatt fekvé néztem az égboltot, amikor felhő takarja el a napot, de a felhő alatt látszik a nap korongja.

Szerettem nézni a rózsaszín, fehér, szürke felhők egymásba olvadását. A mezőn egészen más a vihar, mint a városban. Itt lehet látni, hogyan alakulnak ki a nagy sötét felhők, és látszik a távoli erdőson, ahogy eltűnnek a fák. Ott már esik az eső. Egyre közelebb jön a szürkéség, és szinte hallani lehet az eső suhogását. A villámlást az egész égbolton lehetett látni, ahogy cikázik. Nekem szép volt a vihar is, de leginkább a mező színei varázsoltak el.

Valószínű, már akkor magával ragadott a színek csodája, amelyeket ma festővászonra viszek. A mezei virág látványával régen sem tudtam betelni. Régen, ha annyi időm volt, mindig szedtem a búzavirágot, a fehér margarétát, a pipacsot, a sárga folyondárt, a ciklámen mogyoróvirágot, és ha a búzakévéit összeraktuk keresztbe, feltettem a tetejére a csokromat. Adódott, hogy amikor engem felküldtek a tanyába, hogy főzzem meg a kakast ebédre, felvittem magammal a csokrot, és vízbe tettem. Most, amikor ezeket a sorokat írom, eszembe jut az a szép népdal, amelyet napjainkban szoktam énekelni a színpadon, a Nótaegyesület műsorán:

Bokrétát kötöttem mezei virágból
Küldeném is, nem is ilyen messze tájról
Nagy sötét hegyen túl, fényes úri házba
Aranyos kehelybe, legény asztalára.

Nézek, nézek az én tarka bokrétámra
Jobb lesz neked itthon kis üveg pohárba,
Hervadj el, epedj el kék ibolyám kelyhe,
Mezei virágnak kunyhóban a helye.

Megfőtt a vasbográcsban a kakaspörkölt. Ez volt az ebéd kenyérrel és utána görögdinnye. A langyos vízben — amit még reggel kitettünk a napra — felfrissítettük magunkat. A gémeskút fájába néhány szeget vertünk, és arra akasztottuk a törülközőt, ott fújta a szél, sütötte a nap. Délben, a legmelegebb időben pihentünk 2-3 órát, mert bizony, még hosszú volt a nap. Amikor újra kimentünk a búzaföldre, a kis kanális partján mentünk. Víz volt benne, és szépen virított a vízi sásliliom a sárga árnyalatú színeivel. Ezeket semmiképp nem szakítottam volna le, mert egész nyáron virágoztak. A kévét minden napestig össze kellett rakni a keresztekbe. Nem maradhatott széjjel éjszakára, mert ha éjszaka megázott, a búzaszemek megpenészedtek.

Amikor befejeződött az aratás, akkor megkezdődött a keresztek elhordása egy nagy kazalba, a lógerbe, vagyis a tisztásra, a gyűjtőhelyre. A lógert olyan helyen jelölték ki, ahol a gazdának nagy udvara volt a tanya körül, vagy széles volt a földje, és a tisztáson könnyen dolgozott a cséplőgép. Minden gazdának egy kazla volt, kisebb, vagy nagyobb, de egy. Minden kazal mellé kötelező volt rakni egy vashordót teli vízzel, az estleges tűz esetére. A falu templom tornyában minden férfinak tűzörséget kellett teljesíteni, hogy jelezzék a tüzet és verjék félre a harangot, ha szükséges.

Az életet, a búzát nagyon kellett félteni, hiszen az egész éves megélhetést jelentette a családoknak. A cséplésnél minden gazdának külön rakták teli a búzas zsákokat, amelyeket még aznap haza szállítottak a kitakarított hombárba (tárolóba). Külön kis kazalban volt lerakva a szalmája (törekje), mindenkinek sorba. Soha egyik ember sem vitte el a másikat.

A faluban a ház udvarán már rend volt. Várták az új szalmát. Nagy szükség volt rá egész évben. Fűtötték vele a kemencét is, és sült az új kenyér. A vidéki földműves emberek sorsát a szájhagyomány nagyon szépen dalba foglalta.

Megörökítette munkájukat, örömeiket, népszokásukat, fájdalmukat, mindent. Mint ahogy az alábbi dal is tükrözi azt a korszakot:

Domboldalon áll egy öreg nyárfa,
Nyárfa alatt Édesanyám háza.
Édesanyám fehér fejkendőben,
Cipót dagaszt fűzfa tekenőben.

Édesanyám. de messze elmentem
Sült és fehér cipót, de rég ettem
A búzába, de rég vágtam rendet,
Isten tudja látom-e még kendet.

Tartalomjegyzék

1	Köszöntő és hívogató	3
2	Megemlékezések Gönczy Pálról	4
2.1	Életrajzi adatok	4
2.2	Művei és munkássága	6
2.3	Emlékhelyek	11
3	Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör 2019. évi rendezvényei.....	13
4	A tanyai iskolák emlékei.....	18
4.1	A köselyszegi iskola	18
4.2	A kunpálhalmi iskola.....	20
5	Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör tagjai.....	22
5.1	Válogatás a Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör tagjainak írásaiból	24

A kiadvány a Nemzeti Együttműködési Alap – NEA-KK-19-Ö-M-0101 számú – pályázati támogatásával és

Hajdúszoboszló Város Önkormányzatának Turisztikai, Kulturális, Sport Bizottsága pályázati támogatásával készült.

Felelős kiadó: Hajdúszoboszlói Polgári Olvasókör
www.szoboszlolvasokor.hu
Felelős szerkesztő: Dr. Kovács Béláné, az olvasókör elnöke
email: kovacsnej@gmail.com
Szerkesztő: Bába Ágota, az olvasókör elnökségi tagja

Nyomdai kivitelezés: Hírforrás Reklámújság Nyomdaüzeme,
4200 Hajdúszoboszló, Bethlen u. 25.

Felelős vezető: Kovács Zsolt